

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

M. Vitruvii ... De architectura libri decem

**Vitruvius
Frontinus, Sextus Iulius**

Argentorati, 1543

Cap. III

[urn:nbn:de:bsz:31-128539](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-128539)

item profluentia ad occidentis oceanum, ibiq; nascuntur Ichneumones, Crocodili, & alia similes bestiarum pisciumq; naturæ, præter Hippopotamos. Ergo cum omnia maxima flumina in orbis terrarum descriptionibus ab septentrione uideantur profluere, Aphriq; campi, qui sunt in meridianis partibus subiecti solis cursui, latentes penitus habeant humores, nec fontes crebros, amnesq; raros relinquitur, uti multo meliora inueniantur capita fontium, quæ ad septentrionem aquilonemue spectant: nisi si inciderint in sulphurosum locum, aut aluminosum, seu bituminosum tunc enim permutantur, & aut calidæ aquæ, aut frigidæ odore malo & sapore profundunt fontes. Neq; enim calidæ aquæ est ulla proprietates, sed frigida aqua cum incidit percurrentes in ardentem locum, effervescent, et per calefacta egreditur per uenas extra terram, ideo diutius non potest permanere, sed breui spatium fit frigida. Namq; si naturaliter esset calida non refrigeraretur calor eius. Sapor autem & odor, & color eius non restituitur, quod intinctus & commixtus est propter naturæ raritatem.

DE AQVIS CALIDIS, ET QVAS HABEANT

uires à diuersis metallis prodeuntes, & de uariis fontium fluminum, lacuumq; natura.

CAPVT III.

SUNT autem etiam nonnulli fontes calidi, ex quibus profluit aqua sapore optimo, quæ in potione ita est suauis, uti nec fontanalis ab Camonis, nec Martia saliens desideretur. Hæc autem à natura perficiuntur his rationibus: cum in imo per alumen, aut bitumen, seu sulphur ignis excitatur, ardore percaendat terram, quæ est circa se. Supra se autem feruidum emit in superiora loca uaporem, & ita si qui in his locis, qui sunt supra, fontes dulcis aquæ nascuntur, offensi eo uapore effervescent inter uenas, & ita profluunt incorrupto sapore. Sunt etiam odore & sapore non bono frigidi fontes, qui ab inferioribus locis penitus orti, per loca ardentia transeunt, & ab his per longum spatium terræ percurrentes refrigerati perueniunt supra terram, sapore, odore, coloreq; corrupto, uti in tyburtina uia flumen Albula, & in Ardeatino fontes frigidi eodem odore, qui sulphurati dicuntur, & reliquis locis similibus. Hi autem

AA 3 cum

cum sint frigidi, ideo uidentur aspectu feruere, quòd cum in ardentem locum alte penitus inciderunt, humore & igni inter se congruentibus offensi, uehementi fragore ualidos in se recipiunt spiritus, & ita inflati ui uenti coacti bullientes crebre per fontes egrediuntur. Ex his autem qui non sunt aperti, sed aut saxis, aut alia ui detinentur, per angustas uenas uehementia spiritus extruduntur ad summos grumorum tumulos. Itaque qui putant tanta se altitudine, qua sunt grumi, capita fontium posse habere, cum aperiant fossuras latius, decipiuntur. Namque uti æneum uas non in summis labris plenum, sed aquæ mensuram suæ capacitatis habens è tribus duas partes, operculumque in eo collocatum cum ignis uehementi feruore tangatur, per calefieri cogit aquam: ea autem propter naturalem raritatem in se recipiens feruoris ualidam inflationem, nõ modo implet uas, sed spiritibus extollens operculum & crescens abundat, sublato autem operculo emissis inflationibus in aëre patenti, rursus ad suum locum residet. Ad eundem modum ea capita fontium, cum sunt angustijs compressa, ruunt in summo spiritus aquæ bullitus. Simul atque latius sunt aperti exinaniti per raritates liquidæ potestatis residunt, et restituantur in libramenti sui proprietatem. Omnis autem aqua calida, ideo quidem est medicamentosa, quod in præuijs rebus percocta, aliam uirtutem recipit ad usum. Næque sulphurosi fontes neruorum labores reficiunt, per calefaciendo exurgendoque caloribus è corporibus humores uitiosos. Aluminosi autem cum dissoluta membra corporum paralyti, aut aliqua ui morbi receperunt, fouendo per patentes uenas refrigerationem contraria caloris ui reficiunt, & ex hoc continenter restituantur in antiquam membrorum curationem. Bituminosi autem interioris corporis uitia potionibus purgando, solent mederi. Est autem aquæ frigidæ genus nitrosum, uti Pinna, Vestina, Cutilijs, alijsque locis similibus, quod potionibus depurgat, per aluumque transseundo, etiam strumarum minuit tumores. Vbi uero aurum, argentum, ferrum, æs, plumbum, reliquaque res earum similes fodiuntur, fontes inueniuntur copiosi, sed hi maxime sunt uitiosi. Habent enim uitia contraria aquæ calidæ, quam sulphur, alumen, bitumen emittit, qui per potiones, cum in corpus inueniunt, & per uenas permanando neruos attingunt & artus, eos durant inflando. Igitur nerui inflatione turgentes, ex longitudine contrahuntur, & ita aut neuricos, aut podagricos efficiunt homines, ideo quod

ex duritia

ex durissimis, & spissioribus frigidissimisq; rebus intinctas habent uenarum raritates. Aquæ autem species est, quæ cū habeat non satis perlucidas uenas, spuma, uti flos, natat in summo, colore similis utriusque purpurei. Hæc maxime considerantur Athenis. Ibi enim ex huiusmodi locis & fontibus, & in astry, & ad portum Pyreum, ducti sunt salientes, è quibus bibit nemo propter eam causam, sed lauationibus & reliquis rebus utuntur. Bibunt autem ex puteis, & ita uitant eorum uitia. Troezeni non potest id uitari, quòd omnino aliud genus aquæ non reperitur, nisi quod Cibdeli habent. Itaq; in ea ciuitate, aut omnes, aut maxima parte sunt pedibus uitiosi. Ciliciæ uero ciuitate Tarso flumen est nomine Cydnos, in quo podagrici crura macerantes leuantur dolore. Sunt autem & alia multa genera, quæ suas habent proprietates, uti in Sicilia flumen est Himera, quod à fonte cum est progressum diuiditur in duas partes, quæ pars profuit contra Aetnam, quòd per terræ dulcem succum percurrit, est infinita dulcedine: altera pars, quæ per eam terram currit unde sal foditur, salisum habet saporem. Item Parætonio, & quo est iter ad Hammonem, & Casio ad Aegyptum, lacus sunt palustres, qui ita sunt salsi, ut habeant insuper se salem congelatum. Sunt autem & alijs pluribus locis & fontes, & flumina, & lacus, qui per salifodinas percurrentes necessario salsi perficiuntur. Alij autem per pingues terræ uenas profluentes, uncti oleo erumpunt, uti Solis (quod oppidum est Ciliciæ) flumè nomine Liparis, in quo natantes aut lauantes, ab ipsa aqua unguuntur. Similiter Aethiopiæ lacus est, qui unctos homines efficit, qui in eo natauerint, & in India, qui sereno caelo emittit olij magnam multitudinem. Item Carthagini fons est, in quo natat insuper oleum odore, uti scobe, citreo, quo oleo etiam pecora solent ungi. Zacyntho & circa Dyrrachium, & Appolloniã fontes sunt, qui picis magnam multitudinem cum aqua uomunt. Babylone lacus amplissima magnitudine, qui Limne asphaltis appellatur, habet supra natas liquidum bitumen, quo bitumine & latere testaceo structo muro Semiramis circumdedit Babylonem. Item Ioppe in Syria, Arabiaq; Numidarum lacus sunt inmani magnitudine, qui emittunt bituminis maximas moles, quas diripiunt, qui habitant circa. Id autem non est mirandum, nam crebrae sunt ibi lapicidinae bituminis duri. Cum ergo per bituminosam terram erumpit aquæ secum extrahit, & cum sit egressa extra terram secer-
nitur, &

nitur, & ita reijcit ab se bitumen. Etiamq; est in Cappadocia in itinere, quod est inter Mazaca & Tuana lacus amplus. In quem lacum pars sine harundinis, sine alij generis si demissa fuerit, & postero die exempta, ea pars, que fuerit exempta, inuenitur lapidea: que autem pars extra aqua manserit, permanet in sua proprietate. Ad eundem modum Hierapoli Phrygie effluet aque calide multitudo, ex qua circum hortos & uenas fossis ductis immittitur. Hæc autem efficitur post annum crusta lapidea, & ita quotannis dextra ac sinistra margines ex terra faciendo inducunt eam, & efficiunt his crustis in agris septa. Hoc autem ita uidetur naturali ter fieri, quod in his locis & ea terra, quibus is nascitur succus, subest coaguli nature similis. Deinde cum commixta uis egreditur per fontes extra terram, à solis & aeris calore cogitur congelari, ut etiam in arce salinarijs uidetur. Item sunt ex amaro succo terre fontes exeuntes uehementer amari, ut in Ponto est flumen Hypanis, qui à capite profluit circiter millia quadraginta sapore dulcissimo: deinde cum peruenit ad locum, qui est ab ostio ad millia centum sexaginta, admiscetur ei fonticulus oppido quam paruulus, is cum in eum influit, tunc tantam magnitudinem fluminis facit amarum. Ideo quod per id genus terre & uenas, unde Sandaracha foditur, ea aqua manando perficitur amara. Hæc autem dissimilibus saporibus à terre proprietate perficiuntur, uti etiam in fructibus uidetur. Si enim radices arborum, aut uitium, aut reliquorum seminum, non ex terre proprietatibus succum capiendo ederent fructus, uno genere essent in omnibus locis & regionibus omnium sapores. Sed animaduertimus insulam Lesbion uinum procyrum: Maloniam catacecaumenem. Item Lydiam meliton: Siciliam mamertinum: Campaniam falernum: in Terracina & Fundis cecubum, reliquisq; locis pluribus innumerabili multitudine generum uini uirtutesq; procreari: que non aliter possunt fieri, nisi cum terrenus humor suis proprietatibus saporum in radicibus infusus, enutrit materiam, per quam egrediens ad cacumen, profundat proprium loci & generis sui fructus saporem. Quod si terra generibus humorum non esset dissimilis & disparata, non tantum in Syria & Arabia in harundinibus, et uincis, herbisq; omnibus essent odores, neq; arbores thuriferæ, neq; piperis daret baccas, nec myrræ glebulas, nec cyrenis in ferulis laser nasceretur: sed in omnibus terre regionibus, & locis eodem genere omnia procrearentur.

crearentur

crearentur. Has autem uarietates regionibus & locis, inclinatio mundi, & solis impetus propius aut longius cursum faciendo tales efficit terræ humores, quæ qualitates non solum in his rebus, sed etiam in pecoribus et armentis discernuntur. Hæc non ita dissimiliter efficerentur, nisi proprietates singularū terrarū in regionibus ad solis potestatem temperarētur. Sunt enim Bœotie flumina Cephysus, & Melas, Lucanie Cratis, Troie Xanthus, inq; agris Clazomeniorum, & Erythreorum, & Laodicensium, fontes ac flumina, cum pecora suis temporibus anni parantur ad conceptionem partus, per id tempus adiungitur eo quotidie potum, ex eoq; quamuis sint alba, procreāt alijs locis leucophæa, alijs locis pulla, alijs coracino colore. Ita proprietates liquoris cum init in corpus, profeminat inintam sui cuiusq; generis qualitatem. Igitur quoniam in campis Troianis proxime flumen armenta rufa, & pecora leucophæa nascūtur, ideo id flumen Ilienses Xanthum appellauisse dicuntur. Etiamq; inueniuntur aque genera mortifera, quæ per maleficum succum terræ percurrētia recipiunt in se uim uenenatam, uti fuisse dicitur Terracinae fons, qui uocabatur Neptunius, ex quo qui biberant imprudētes uita priuabātur, quæ propter antiqui eum obstruxisse dicūtur, et Cychros in Thracia lacus, ex quo non solum qui biberant moriūtur, sed etiam qui lauerint. Item in Tessalia fons est profluens, ex quo fonte, nec pecus ullum gustat, nec bestiarum genus ullum propius accedit, ad quem fontē proxime est arbor florens purpureo colore. Non minus in Macedonia, quo loci sepultus est Euripides, dextra ac sinistra monumenti, aduenientes duo riuī concurrunt in unum, accumbentes uiatores pransitare solent, propter aquæ bonitatem. Ad riuum autem qui est in altera parte monumenti, nemo accedit, quod mortiferam aquam dicitur habere. Itē est in Arcadia Nonacris nominata terra regio, quæ habet in montibus saxo stillantes frigidissimos humores. Hæc autem aqua Stygos hydor nominatur, quā neq; argentū, neq; æneum, neq; ferreum uas potest sustinere, sed dissilit & dissipatur. Conseruare autem eam, & continere nihil aliud potest, nisi mulina unguis, quæ etiam memoratur ab Antipatro in prouincijs, ubi erat Alexander, per Iolam filium perlatam esse, & ab eo ea aqua regem esse necatum. Item Alpibus in Cotti regno est aqua, quam qui gustant, statim concidunt. Agro autem Falisco uia campana in campo Corneto est lucus, in quo fons oritur,

BB ubi angui-

ubi anguim & lacertarum, reliquarumq; serpentium ossa iacentia apparent. Item sunt nonnullæ acidæ uenæ fontium, uti Lyncesto: & in Italia Virena: Campania, Theano, alijsq; locis pluribus, quæ hanc habent uirtutem, uti calculos in uesticis qui nascuntur in corporibus hominum potionibus discutiant. Fieri autem hoc naturaliter ita, ideo uidetur, quod acer & acidus succus subest in ea terra, per quam egredientes uenæ intinguntur acritudine, & ita cum in corpus inierunt, dissipant quæ ex aquarum subsidentia in corporibus, & concrecentia offenderunt. Quare autem discutiantur ex acidis hæ res, sic possumus animaduertere. Ouum in aceto si diutius appositum fuerit, cortex eius mollescet & dissoluatur. Item plumbum, quod est lentissimum & grauisimum, si in uase collocatum fuerit & in eo acetum suffusum, id autem opertum & oblitum si erit, efficietur uti plumbum dissoluatur, & fiat cerussa. Eisdem rationibus æs, quod etiã solidiore est natura, similiter curatũ si fuerit, dissipabitur & fiet ærugo. Item margarita, nõ minus saxa silicea, quæ neq; ferrum, neq; ignis potest per se dissoluere, cum ab igni sunt per calefacta, aceto sparsa dissoluntur & dissoluntur. Ergo cum has res ante oculos ita fieri uideamus, ratiocinemur iisdem rationibus ex acidis, propter acritudinem succi, etiam calculosos è natura rerum similiter posse curari. Sunt autem etiam fontes uti uino mixti, quemadmodum est unus Paphlagoniæ, ex quo, etiam sine uino, potantes fiunt temulenti. Equiculis autem in Italia, & in alpibus natione Medullorum, est genus aquæ, quam qui bibunt, efficiuntur turgidis guttibus. In Arcadia uero ciuitas est non ignota Clitori, in cuius agris est spelunca profluens aquæ, quã qui biberint fiunt abstemij. Ad eam autem fontem epigramma est in lapide inscriptum, hac sententia, uersibus grecis: eam non esse idoneam ad lauandum, sed etiam inimicam utibus, quod apud eum fontem Melampus sacrificijs purgauisset rabiem Proeti filiarum, restituisseq; earum uirginum mentes in pristinam sanitatem. Epigramma autem est id, quod est subscriptum.

Ἄγροτα σὺρ τοῖς μναῖς τὸ μεσαμβρινὸν ἦν σε βῆνυκ.
 Δίφορ ἂν ἐχατιάς κλέτορ εἰρχόμενον.
 Ἦσ' ἂν ἀπὸ κρήνης ἀγύσαι τόμα. ἢ πρὸ ἀνύμφαις,
 ἰδούσιν, σῆσον τὰ μὲν τὸ σὸν ἀπόλοιον.

Αἰῶν

Ἄλλα σὺ μὴτ' ἐπὶ λυτρά βαίλης χροά μή σε καὶ ἄυρη.

Ἡμεῖν δὲ ἄρμῃς ἐν τὸς εἶοντα μέθε.

Ἐὐ γέ δ' ἐμῆρ πηγῆρ μισάμπελορ ἄνθα μελάμπυρ

Λυσάμιν ὅ λύσως προιτίδας ἀργαλέης.

Ἐάντα καθ' ἑμὸρ ἔκοφερ ἀπ' κρύφ. μ, εὐ τὰρ ἀπ' ἄργυρ

Οὔρεα τρηχέης ἥλυτερ ἀρκαδίας.

Item est in insula Chio fons, e quo qui imprudenter biberint, fiunt insipientes, et ibi est epigramma insculptum ea sententia: lucundam esse portionem fontis eius, sed qui biberit saxeos habiturum sensus. Sunt autem uersus hi

Ἢ Δεῖα ψυχροτο πρὸ λιβάς ἢ ἀναβαλλῆ

Ἡγῆρ. ἄλλα νόω περὶ ὅ τῆρ δ' ἐπιώρ.

Sulis autem, in qua ciuitate est regnū Persarum, fonticulus est, ex quo qui biberint amittunt dentes. Item in eo est scriptum epigramma, quod significat hanc sententiam: Egregiam esse aquam ad lauandum, sed eā si bibatur excutere ē radicibus dentes, et huius epigrammatis sunt uersus grece.

Ἰδάτα ταῦτα βλέπερ φοβερὰ ξένη. τῆν ἄπο, χρῶσι

Δοτρά μερ ἀνθρώποις ἀβλαβῆ ἔσιμ ἔχερ.

Ἢ μ δ' ἐ βαίλης κοίλης ποτι νηδύ ὅ ἀγλαὸρ ὑδωρ,

Ἄρεα μόνορ Δολιχῶ χεῖλεος ἀφάμην ὅ,

Ἄν τῆμαρ πρσιῆρες ἐπὶ χθονὶ Δαυτὸς ὀδόντες

Πίπῃσι, γενύωρ ὀρφανά δέντες ἔδκ.

DE PROPRIETATE ITEM NONNULLORUM LOCORUM ET FONTIUM. CAP. IIII.

SUNT etiam nonnullis locis fontium proprietates, quae procreant qui ibi nascuntur egregijs uocibus ad cantandum, uti Tharso, Magesie, alijsq; eiusmodi regionibus. Etiamq; Zama est ciuitas Afrorum, cuius moenia rex tuba duplici muro sepsit, ibiq; regiam sibi domum constituit. Ab ea millia passuum uiginti est oppidum Ismuc, cuius agrorum regiones incredibili finitae sunt terminatione. Cum esset enim Africa parens

BB 2. Nutrix